

УДК 342 : 953

Н.І. Дідик, доцент кафедри конституційного, адміністративного права та адміністративного процесу ЛьвДУВС, к.ю.н., доцент;
Н.Ю. Сухаребська, курсант 4-го курсу ФПФПКМ ЛьвДУВС

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Стаття присвячена висвітленню проблем подолання насильства над дітьми. Автор акцентує увагу на чинниках які спонукають до вчинення насильства над дітьми, та звертає увагу на ознаки за якими класифікують насильство над дітьми. У статті автор аналізує наслідки насильства над дітьми, а також що необхідно зробити для їх подолання.

Ключові слова: насильство над дітьми, фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне насильство.

Стаття посвячена освітленню проблем преодоления насилия над детьми. Автор акцентирует внимание на факторах побуждающих к совершению насилия над детьми, и обращает внимание на признаки по которым классифицируют насилие над детьми. В статье автор анализирует последствия насилия над детьми, а также что необходимо сделать для их преодоления.

Ключевые слова: насилие над детьми, физическое, психологическое, сексуальное, эмоциональное насилие.

The article is devoted to combating violence against children. Author focuses on the factors that lead to violence against children, and draws attention to the signs which classify child abuse. The article analyzes the effects of child abuse and what should be done to overcome them.

Keywords: child abuse, physical, psychological, sexual, emotional abuse.

Постановка проблеми. Жорстоке поводження з дітьми визнано однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у світі. Без подолання цього згубного явища не можливо створити умови для повноцінного розвитку дитини, реалізації її особистості. Проблема насильства над дітьми свідчить про необхідність ретельного вивчення й розробки профілактичних заходів спрямованих на її вирішення, оскільки діти є найнезахищенішою, найуразливішою й майже повністю залежною від дорослих частиною суспільства.

Аналіз досліджень даної проблеми. Значну увагу питанню подолання насильства над дітьми приділяли такі науковці як: Н.М. Апетик, М.В. Антокольська, Ю.М. Антоняк, Н.М. Ахтирська, І.А. Грабська, О.М. Джужа, І. В.Дроздова, І.І. Довгаль, А.В. Запорожцев, Н. В. Зимівець, О. Д. Коломоєц, Л. А. Колпакова, С.С.Костенко, О.Г. Кулик, Л.М. Мандрик, І.В. Опришко, Н.М. Платонова, Т.О. Проценко, Л.В. Сердюк, Т.І. Сідоренкова, Т. П. Цюман, та інші науковці.

Метою даної статті є аналіз теоретичних засад, міжнародного досвіду, чинного законодавства України, щодо визначення головних аспектів подолання насильства над дітьми, а також розкриття основних напрямків профілактики таких дій.

Виклад основного матеріалу. Про найжахливіші факти поводження з дітьми та їх експлуатацію відомо давно. В історії різних країн зафіксовано немало прикладів насильства над дітьми – фізичних і моральних знущань, сексуальної наруги і навіть ритуальних убивств. Це відбувалося тому, що ще до середини XVIII століття діти були позбавлені будь-яких прав, а їх суспільний статус не був визначеним. Як зазначає, Н.М. Апетик, ще в середньовічних суспільствах діти вважалися нерухомістю, власністю, над якою їх батько мав абсолютний контроль. Він розпоряджався їхнім життям, міг навіть продавати або віддавати в найм [1, с.4].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає насильство як застосування фізичної сили до кого-небудь; застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось [2, с.579]. На нашу думку, слід виходити з того, що насильство – категорія соціально-правова, тому обґрунтованим є визначення, запропоноване Л.В. Сердюком: насильство – це зовнішній з боку інших осіб умисний і протизаконний вплив на особу (чи групу осіб), який здійснюється поза або всупереч її волі і здатний спричинити їй органічну, фізіологічну або психічну травму, та обмежити свободу її волевиявлення або дій [3, с.22].

Закон України “Про попередження насильства в сім’ї” [4] та Інструкція щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім’ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім’ї, затверджена наказом МВС України №3131/386 від 07 вересня 2009 року [5], визначають насильство в сім’ї як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім’ї по відношенню до іншого члена сім’ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім’ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров’ю.

Таким чином, насильство над дитиною – це будь-яка умисна дія/бездіяльність чи погроза застосування будь-якої дії/бездіяльності фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування щодо дитини, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи дитини і наносять їй моральну шкоду, шкоду фізичному, психічному здоров’ю чи економічним інтересам.

З початку ХХ століття було прийнято низку міжнародних нормативно-правових документів, спрямованих на посилення захисту дітей, зокрема: Декларація прав дитини, Женевська декларація прав дитини, Загальна декларація ООН прав людини, а також і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція ООН про права дитини. Україна ратифікувала всі вищезазначені документи [6;7;8;9;10].

Як відомо, виховання розвиненої особистості є одним з головних завдань сучасного суспільства, що потребує постійного вдосконалення та подолання консервативних форм. Важлива роль у здійсненні цього завдання відводиться сім’ї. Так, у Національній програмі “Стоп насильству” підкреслюється, що сім’я є природним середовищем фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини і має виступати основним осередком її матеріальної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням [11]. Правовою основою реалізації сімейної політики нашої держави є Закони України “Про охорону дитинства”, “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” та інші нормативно-правові акти [12].

Стаття 3 Конституції України проголошує захист прав та свобод людини пріоритетним завданням держави. Відповідно це стосується і дітей [13].

Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» проголошує, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім’ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі і гідності [12].

Слід підкреслити, що Закон України «Про попередження насильства в сім’ї»

зорієнтований саме на попередження цього негативного явища на його початковій стадії, поки конфлікт між сторонами не призвів до непоправних наслідків. У разі, коли насильство в сім'ї мало місце, члени сім'ї, винні в його скоєнні, притягуються до кримінальної, адміністративної або цивільно-правової відповідальності згідно з чинним законодавством [4].

Сьогодення України характеризується критичною ситуацією у сфері охорони дитинства, значним зростанням дитячої бездоглядності та дитячої злочинності. У духовній сфері суспільства спостерігається суперечливість життєвих принципів. У міжнародному праві здобуло загальне визначення положення про те, що дитина з уваги на фізичну і розумову незрілість потребує спеціальної охорони й піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження [14, с.4].

Насильство над дітьми класифікують за такими ознаками:

- у залежності від стратегії кривдника: явне та приховане (непряме);
- за часом: те, що відбувається зараз, і те, що трапилося в минулому;
- за тривалістю: одноразове або багаторазове, що триває роками;
- за місцем та оточенням: вдома - з боку родичів; у школі - з боку педагогів або дітей; на вулиці - з боку дітей або незнайомих дорослих [15, с.357].

Виділяють такі наслідки насильства над дітьми:

- 1) Порушення фізичного і психічного розвитку дитини;
- 2) Різні соматичні захворювання та психічні розлади;
- 3) Соціальні наслідки жорстокого поведіння з дітьми.

Будь-який вид жорстокого поведіння з дітьми веде до найрізноманітніших наслідків, але поєднує їх одне - шкода здоров'ю дитини чи небезпека для її життя. У більшості дітей, що живуть у родинах, де застосовуються важкі фізичні покарання, лайка на адресу дитини і є "методами виховання", чи в родинах, де діти позбавлені тепла, уваги, наприклад, у родинах батьків-алкоголиків, наявні ознаки затримки фізичного і нервово-психічного розвитку.

Діти, що зазнали різного роду насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей, на тварин. Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалахи їхнього гніву не мають видимої причини. Деякі з них, навпроти, надмірно пасивні, не можуть себе захистити. І в тому, і в іншому випадку порушується контакт, спілкування з однолітками. У занедбаних, емоційно-депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом привернути до себе уваги іноді виявляється у вигляді зухвалого, ексцентричного поведіння [16, с.15].

Більшість науковців схильні вважати, що насильством над дітьми найчастіше є фізична розправа, але існують випадки, коли батьки: залякують дитину, використовуючи при цьому різні суспільні установи, порушують її статеву недоторканість, навіюють страх за допомогою поглядів, перебувають дитину під час розмови, ізолюють її, контролюють її доступ до спілкування з ровесниками, дорослими, родичами, одним із батьків, використовують образливі прізвиська, соромлять дитину, використовують її як передавача інформації під час конфлікту у сім'ях, контролюють поведінку дитини за допомогою грошей, ігнорують її, не задовольняють її основні потреби, використовують її, як засіб економічного торгу під час розлучень, погрожують її залишити, погрожують фізичною розправою, поведуться з дитиною, як з прислугою, відмовляються повідомляти про важливі рішення, що безпосередньо стосуються її долі. Це також буде насильством над дітьми тільки в інших формах [17].

Насильство та жорстоке поведіння щодо дітей найчастіше чинять: другі діти

(95%), батьки дітей (68%) та дорослі, які працюють із дітьми (39%). Від 24 до 37% дітей зазнають різних форм насильства дома, на вулиці, в школі (від щоденного до декількох разів на місяць) [18, с.90].

Якщо говорити про причини загострення насильства над дітьми, то однією із них є соціально-економічна нестабільність у суспільстві. За даними статистики в Україні відомо про існування близько 2 мільйонів неповних і проблемних сімей, де немає когось з батьків, або ж батьки знаходяться у постійних пошуках роботи. Із них — близько 60 тисяч сімей, де проживає 150 тисяч підлітків, офіційно вважаються неблагополучними [19].

Дуже часто жорстоке поводження з дітьми це результат того, що самі батьки страждали від насильства у дитинстві. Намагаючись виправити свої помилки, вони використовують своїх дітей; іноді батьки не знають інших шляхів «виховання», бо у своїй родині бачили тільки це. Найжахливіше те, що це може повторюватися багато поколінь.

Інша причина — раннє батьківство. У деяких батьків ще не сформувалося почуття батьківської відповідальності. Від незнання того, як поводитися з дитиною в різних ситуаціях, людина стає агресивною і всі проблеми вирішує одним способом - образами чи побиттям. Такі батьки часто не сприймають всерйоз потреби своїх дітей. Вони висміюють їх, не дозволяють їм виражати свої істинні почуття, їм важко поважати своїх дітей як окремих особистостей зі своєю власною свободою. Вважаючи дітей причиною своїх проблем, вони їх б'ють, ображають, брешуть, погрожують їм, ізолюють, не довіряють, зневажають. Такі батьки можуть використовувати своїх дітей як засіб задоволення власних егоїстичних потреб, не усвідомлюючи при цьому, якої шкоди завдають своїм дітям. Такі діти страждають від психологічних травм [19].

Згідно статистичних даних проведених Інститутом Горшеніна 60,4% українців вважають, що права дітей в Україні не захищені. Крім того, згідно з дослідженням, більше половини українців (53,7%) вважають, що насамперед суспільство і держава повинні звернути увагу на проблему алкоголізму і наркоманії серед дітей і підлітків. Майже половина опитаних (48,2%) вважає, що першочерговою у суспільстві є проблема безпритульних дітей. Далі в переліку проблем, що потребують уваги з боку суспільства і держави, йдуть: дитяча і підліткова злочинність (44,6%); низький рівень життя українських сімей, що мають дітей (43,9%); проблеми організації дитячого дозвілля (43,8%); проблеми якості виховання дітей у дошкільних і шкільних установах (30,1%); насильство щодо дітей у сім'ях (28,8%); усиновлення українських дітей іноземними громадянами (19,2%); проблема поганих умов життя дітей в спеціалізованих дитячих установах (17,2%) [20].

Висновки. Ми вважаємо, що для подолання насильства над дітьми необхідно: - відпрацювати механізм співпраці між закладами освіти і центрами соціальних служб для сім'ї, молоді, дітей; службами у справах дітей; закладами охорони здоров'я, що вплине на своєчасне виявлення потерпілих від насильства та надання їм відповідної фахової допомоги; - забезпечити заклади освіти усіх типів практичними психологами і соціальними педагогами що сприятиме вирішенню дитячих вікових проблем.

Насильство над дітьми є комплексною проблемою, яка не піддається простому аналізу і не має простих відповідей. Це - широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, учителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші. Жорстоке поводження з дітьми і зневага їх інтересів можуть мати різні види і форми, але їх наслідок завжди наносить: серйозний збиток для здоров'я, розвитку і соціалізації дитини, нерідко - загрозу її життю або навіть смерті. Насильство над дитиною є загальною та тривожною проблемою, яка вимагає особливої уваги та превентивних заходів як на рівні сім'ї, так і на локальному, національному та міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апетик Н.А. Моральна саморегуляція як умова попередження девіантної поведінки підлітків: автореф. дис.. на здобуття канд., психол. наук.: спец. 10.00.07 / Н.М. Апетик. — К., 2001. — 20 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. — К., Ірпінь: ВТФ «Стерун», 2002. — 1440 с.
3. Сердюк Л.В. Насиліе: кримінологическое и уголовно-правовое исследование / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Щербы С.П. - М.: «Юрлитинформ», 2002. — 384 с.
4. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року №2789-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. - №10. — Ст. 70.
5. Інструкція щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ МВС України №3131/386 від 07 вересня 2009 року // Офіційний вісник України 2009. - № 79. - Ст. 66.
6. Декларація прав дитини 1959 року. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
7. Женевська декларація прав дитини 1924 року. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
8. Загальна декларація ООН прав людини 1948 року. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
10. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. — 1990. - № 1. - Ст. 205.
11. Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 року №2154 // Урядовий кур'єр. - 2010. - №240. - С.11-12.
12. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. — К.: Вид-во Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ). — 2012. — 413 с.
13. Конституція України: Основний Закон від 28 червня 1996 року № 254к // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
14. Костенко С.С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: Дис. канд. юрид. наук: (12.00.09). — Київ, 2004. — 213 с.
15. Євсюкова М. Аналіз змін до законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї / М. Євсюкова // Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов: [матеріали міжнар. наук.-прак. конф.]. - «Ла Страда - Україна». — К.: ДНДІ МВС України, 2009. — Х.: Права людини, 2009. — С. 357-360.
16. Сидоренкова Т. Насиліе в семье: частное дело или социальная проблема? / Т. Сидоренкова // Вестник проекта «Новые возможности для женщин». Нет насилию в семье (Общественная экспертиза законопроекта «Об основах социально-правовой защиты от насилия в семье») — М.: ИЦНЖФ, 1997. — № 10. — С. 12-17.
17. Що слід розуміти під насильством над дитиною. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sputayte-urysta.ucoz.ua/publ/7-1-0-19>
18. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ по його подоланню: науково-методичний посібник до спеціалізованого курсу з протидії насильству в сім'ї для курсантів факультетів міліції громадської безпеки вищих навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ України / Укладачі: Запорожцев А.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М., Заброда Д.Г., Басиста І. В., Дроздова І. В. — Київ, 2011. — 103 с.
19. Насильство над дітьми в сім'ї. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=1217414248>
20. Більшість громадян вважають, що права дітей в Україні не захищені. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/507132-bilshist>.